

DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series19.2023.44.13>
УДК 316.61:159.9-051

В.М. Синьов
syniov1403@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8223-5919>

В. Коваленко
kovalenkov811@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7792-4653>

М. Александрович
maria.aleksandrovich@apsl.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0003-2374-4195>

МОДИФІКАЦІЯ ПРОГРАМ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО НАПРЯМУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСІБ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті охарактеризовано проблему модифікації програм еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти «Квітникарство» як чинника формування життєвої компетентності осіб з інтелектуальними порушеннями (ІП). Акцентовано, що наявність інтелектуальних порушень призводить до дивергенції процесів соціалізації та розвитку цих осіб, недорозвинення життєвої компетентності, що виявляється у нездатності самостійно розв'язувати життєві проблеми, унеможливленні продуктивного життєвого самовизначення і самоздійснення й оптимальної організації життєвого шляху. Метою статті є схарактеризувати зміст модифікованої програми еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти «Квітникарство», спрямованої на гармонізацію процесів розвитку та соціалізації школярів з ІП, формування їхньої життєвої компетентності. Модифікація розглядається як заміна та концептуальне спрощення змісту предмета, навчальної програми «Квітникарство» відповідно до модально-специфічних закономірностей розвитку школярів з ІП, і відповідно, запланованих програмових результатів навчання. Представлена модифікована навчальна програма має дворівневу структуру, побудована на основі принципів науковості, доступності, систематичності, послідовності, практичної спрямованості навчання, наочності, а також краєзнавчого, фенологічного, народознавчого принципів за лінійним і спірально-концентричним принципом, який передбачає систематичне розширення і поглиблення знань на основі повторення теоретичного і практичного матеріалу з метою його усвідомлення та узагальнення.

Ключові слова: діти з інтелектуальними порушеннями, позашкільна освіта, навчальні програми, інтереси, еколого-натуралістичний напрям освіти, квітникарство, навчальна програма, модифікація.

Постановка проблеми. Наявність інтелектуальних порушень у дитини призводить до значного обмеження її інтелектуального функціонування, недорозвинення адаптивної поведінки, що виявляється у несформованості здатності до розв'язання життєвих проблем і вирішення складних життєвих завдань. Означене суттєво ускладнює продуктивне життєве самовизначення і самоздійснення, оптимальну організацію життєвого шляху особами з ІП на трудовій стадії соціалізації. Тому особливої актуальності набуває проблема пошуку шляхів формування життєвої компетентності школярів з ІП на дотрудовій стадії соціалізації. На думку М. Boelens, S. Smit, H. Raat, W. Bramer & W. Jansen (2022), V. Kovalenko (2021), одним із таких шляхів є залучення дітей до гурткової роботи. У процесі колективної, доступної та соціально-корисної діяльності школярі з ІП у позашкільній гуртковій роботі стикаються із життєвими ситуаціями й під керівництвом педагога вирішують їх. Позитивний вплив залучення школярів з ІП до занять у гуртках засновується на теорії біоекологічних систем U. Bronfenbrenner, H. Morris (2007), згідно з якою колективна творча діяльність дітей у гуртку сприяє розвитку навичок соціальної взаємодії, впевненості, підвищенню життєвої та соціальної компетентності вихованців.

Залучення дітей до гурткової роботи еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти дозволяє школярам з ІП також здобути допрофесійні знання, уміння і навички, зокрема, у сфері

квітникарства, що передбачає набуття компетентностей, необхідних для роботи на посаді помічника у зеленому, тепличному господарстві. Проте, як справедливо наголошують О. Чеботарьова (2016), V. Kovalenko, V. Syniov, & L. Peretiaha (2021), позитивний вплив гурткової роботи на формування життєвої компетентності школярів з ІП залежить від урахування в освітньому процесі модально-специфічних закономірностей їхнього розвитку, потенційних можливостей і потреб, які мають відобразитися у змісті освіти та модифікованих навчальних програмах зокрема. Після здобуття позашкільної освіти за програмою «Квітникарство», випускники можуть продовжити навчання за даним фахом у професійно-технічних училищах.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблему впливу природотерапії на розвиток дітей, зокрема занять садівництвом і квітникарством, досліджували L. Nebbe (1991), M. Suchocka, E. Kosiacka-Beck, I. Myszka & A. Niewiarowska (2019), H. Zoglowek & M. Aleksandrovich (2014), A. Hnascom (2016). Так, L. Nebbe (1991) зазначає, що позитивний вплив занять квітникарством виявляється в розвитку саморозуміння та самоповаги особистості. Перебування на природі та участь у заняттях з квітникарства дозволяє дітям з ІП вивчати природне середовище у процесі спілкування в колективі однолітків, зав'язувати нові стосунки. Серед інших переваг можна відмітити підвищення працездатності, зниження рівня тривожності та стресу, спостережливості, а також розвиток комунікативних навичок, знань й інтересу до світу квітково-декоративних рослин, загальне оздоровлення дитини (M. Suchocka, E. Kosiacka-Beck, I. Myszka & A. Niewiarowska, 2019). Перебування на свіжому повітрі дітей з ІП в процесі занять квітникарством призводить до гармонізації їхнього психоемоційного стану, розвитку уявлень про довкілля. Водночас, у процесі догляду за рослинами у школярів з ІП розвивається довільність, упевненість, почуття відповідальності. Діти вчаться бути більш терплячими, споглядаючи та очікуючи поки виростуть і зацвітуть квіти. Тож, заняття квітникарством позитивно впливають не лише на фізичний стан дитини, але і формують відчуття впевненості у власних силах. Наприклад, норвезьку концепцію «виходу на природу» – «friluftsliv» введено до навчальної програми школярів, оскільки вона сприяє сенсорному розвитку, почуття самосвідомості, розвитку особистості, естетичного розвитку (H. Zoglowek, M. Aleksandrovich, 2014). Заняття на свіжому повітрі дають можливість здобути дитині з ІП новий сенсорний досвід, пережити почуття емоційного благополуччя. Діти, які перебувають на вулиці більше ніж 45 хвилин мають кращі показники сенсорного розвитку (A. Hnascom, 2016).

Коли діти, перебуваючи на свіжому повітрі, беруть участь у вирощуванні рослин, вони мають можливість спілкуватися з іншими дітьми, вчитися вирішувати проблеми. Дослідження M. Lee (2011) показало, що у школярів з ІП покращились соціальні навички та самовираження після 33 сеансів програми занять з квітникарства. Більше того, після впровадження цієї програми у респондентів з ІП покращився стан дрібної моторики, стабілізувалась поведінка та навички соціальної взаємодії (Y. Joy, A. Lee, S. Park, 2020). Заняття квітникарством можуть проводитись як на відкритому, так і закритому ґрунті (S. Simpson, M. Strauss). Догляд за рослинами закритого та відкритого ґрунту дозволяють покращити пам'ять, когнітивні здібності, вміння доводити справу до кінця, мовлення, соціалізованість і життєву компетентність. У фізичній реабілітації заняття квітникарством може допомогти зміцнити м'язи та покращити координацію рухів, рівновагу та витривалість (АНТА, 2023). Це особливо важливо для дітей з ІП, адже їхній сенсорно-практичний досвід є ключовим фактором когнітивного розвитку та емоційного благополуччя (див. Рис. 1).

Рис1. Взаємодія дитини зі світом рослин у процесі заняття квітникарством (модифікована схема на основі роботи М. Delsesto, 2020).

Разом з тим, наявність модально-специфічних закономірностей розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями призводять до унеможливлення застосування в освітньому процесі неадаптованих навчальних програм з квітництва через знижені пізнавальні можливості та особливості моторного розвитку таких дітей. Ключовою умовою успішної позашкільної освіти таких дітей є доступність, яка досягається застосуванням навчальних програм компліментарним можливостям таких дітей. Модифікацію розуміємо як заміну та концептуальне спрощення змісту предмета, навчальної програми «Квітникарство» відповідно до особливостей розвитку школярів з ІП, і отже, запланованих програмових результатів навчання. Тож, постає нагальна потреба в модифікації програми «Квітникарство» еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти, спрямованої на гармонізацію процесів розвитку та соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями, формування їхньої життєвої компетентності з урахуванням особливостей психофізичного та соціального розвитку.

Мета статті: схарактеризувати зміст модифікованої програми еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти «Квітникарство», спрямованої на гармонізацію процесів розвитку та соціалізації школярів з ІП, формування їхньої життєвої компетентності.

Виклад матеріалу дослідження. Модифікована навчальна програма «Квітникарство» має дворівневу структуру: початковий та основний рівні.

Програма початкового рівня складена для дітей молодшого шкільного віку з ІП на основі програми еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти (еколого-біологічний профіль), розробленої В. Вербицьким (2018).

Модифікована навчальна програма «Квітникарство» основного рівня є логічним продовженням програми початкового рівня і спрямована на поглиблення і систематизацію знань, умінь і навичок дітей з ІП у сфері квітництва. Концентричність розташування та інтеграція навчального матеріалу забезпечують наступність між початковим та основним рівнями позашкільної освіти та допомагають досягти цілісного розвитку та підвищення рівня життєвої компетентності школярів з інтелектуальними порушеннями.

Програму «Квітникарство» для молодших школярів з ІП розроблено відповідно до вимог Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, з урахуванням типового навчального плану для початкової ланки школи, програми з природознавства (С. Трикоз, Г. Блеч), трудового навчання (О. Чеботарьова) й образотворчого мистецтва (І. Дмитрієва) для дітей з інтелектуальними порушеннями, їхніх інтересів і пізнавальних можливостей.

Програма з квітництва основного рівня складена для дітей середнього та старшого віку з ІП на основі програми еколого-натуралістичного напрямку еколого-біологічного профілю позашкільної освіти (В. Вербицький) відповідно до Типової освітньої програми для 5 – 10 класів закладів середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами з урахуванням програм для дітей з ІП з природознавства (С. Трикоз, Г. Блеч), трудового навчання (В. Гаврюш), квітництва (О. Чеботарьова).

Еколого-біологічна позашкільна освіта молодших школярів з ІП спрямована не тільки на

розвиток предметних компетентностей цих дітей, поглиблення знань, отриманих на уроках природознавства та ручної праці, але й підвищення рівня життєвої компетентності, соціалізованості, шляхом формування в них гуманітарних цінностей, позитивного ставлення до себе та довкілля, активної життєвої позиції, гармонізації психоемоційного стану, розвитку навичок соціальної співпраці та взаємодії.

Метою навчальної програми «Квітникарство» початкового та основного рівнів є сприяння процесам розвитку та соціалізації школярів з ІП у процесі вирощування й догляду за рослинами й формування навчально-пізнавальної, життєвої та соціальної компетентностей. Розглянемо зміст цих компетентностей навчальної програми більш детально.

Навчально-пізнавальна компетентність. Сюди входять формування та поглиблення знань і вмінь у сфері вирощування рослин, ознайомлення з різноманіттям рослин закритого і відкритого ґрунту, усвідомлення їх ролі в забезпеченні якості життя. Програма основного рівня передбачає також усвідомлення ролі рослин у забезпеченні гігієнічних та естетичних умов навколишнього середовища, ознайомлення з новітніми технологіями в сучасному квітникарстві, формування вмінь вирощування квітково-декоративних рослин.

Життєва компетентність. Передбачає здатність до продуктивного життєвого самовизначення і самоздійснення, формування допрофесійних знань, умінь і навичок у сфері квітникарства з метою подальшої професійно-трудової соціалізації. Навчання в гуртках за програмою «Квітникарство» створює сприятливі умови для професійного самовизначення вихованців, сприяє розвитку творчих і конструктивних здібностей, морально-вольових якостей, культури праці та естетичних почуттів. У процесі вивчення теорії та практики квітникарства у вихованців формується інтерес до певної професії. Особлива увага приділяється засвоєнню та суворому дотриманню вихованцями безпечних методів праці, виробничої санітарії та особистої гігієни, впровадженню заходів з профілактики травматизму.

Соціальна компетентність. Передбачає здатність до соціальної взаємодії, соціальну активність, формування екологічної культури, відповідальності, працелюбності, самостійності, здатності доводити справу до кінця.

Залучення молодших школярів до діяльності з догляду та вирощування рослин має виражену корекційну, профорієнтаційну та соціалізаційну спрямованість. Корекційна спрямованість виражається в тому, що в процесі догляду за рослинами за умови педагогічного керівництва у молодших школярів з ІП здійснюється розвиток спостережливості та довірливої уваги, збагачення сенсорного репертуару новими зоровими, тактильними відчуттями, розвиток дрібної моторики у процесі догляду за квітковими рослинами й іншими насадженнями; стимулювання пізнавальної активності й самостійності; розвиток здатності до планування у процесі виконання різних дій, пов'язаних зі створенням квіткових композицій.

Профорієнтаційна спрямованість виявляється у формуванні базових знань, умінь і навичок у сфері вирощування й догляду за рослинами, формування допрофесійних уявлень про доступну для цієї групи осіб професію «квітникаря», створенні передумов успішної професійно-трудової соціалізації.

Соціалізаційна спрямованість виявляється в розвитку когнітивно-усвідомлювального та мотиваційно-ціннісного її компонентів, що виражається у формуванні розуміння значення рослин для функціонування екосистеми, формуванні гуманітарних цінностей, бережного ставлення до природи, розвиток естетичних цінностей, формування установки орієнтуватися на естетику у повсякденному житті; емоційно-регулятивного та діяльнісно-поведінкового компонентів соціалізованості, що передбачає формування позитивного ставлення до себе як частини природи, гармонізацію самооцінки та емоційного благополуччя через залучення до доступної творчої діяльності, активності; здатності працювати в команді; розвиток здатності доводити розпочату справу до кінця.

Структурно-змістовними розділами модифікованої навчальної програми початкового рівня є: еколого-біологічні особливості квітково-декоративних рослин закритого і відкритого ґрунту; їх значення в природі та житті людини; способи вирощування та догляду за рослинами. Зміст цих розділів вивчався дітьми впродовж чотирьох років.

Основними структурно-змістовними розділами модифікованої навчальної програми основного рівня є: посадка, вирощування та розмноження декоративних рослин; особливості вирощування декоративних рослин у відкритому та закритому ґрунті; декоративні рослини в інтер'єрах; мистецтво квіткової композиції; декоративні дерева і кущі в озелененні; декоративні рослини у ландшафтному

дизайні. Зміст цих розділів вивчається дітьми впродовж шести років. Діти середнього шкільного віку опановують теоретичні знання, а також практичні вміння стосовно вирощування декоративних рослин відкритого та закритого ґрунту, догляду за різними видами рослин (декоративними, кімнатними), а також набувають практичних вмінь і навичок по догляду та вирощуванню кімнатних рослин, вирощуванню розсади квітково-декоративних рослин, набувають навичок планування клумб і квітників, опановують основи мистецтва квіткової композиції.

Діти старшого шкільного віку з ІП закріплюють набуті теоретичні знання і практичні вміння у сфері квітництва, отримані на попередніх етапах навчання. Вихованці гуртка здобувають знання, уміння й навички у сфері застосування декоративних дерев і кущів в озелененні, а також застосування декоративних рослин у ландшафтному дизайні.

Розроблені програми є орієнтовними. Відповідно до організаційно-педагогічних умов гуртка, можуть бути внесені зміни до програми.

Програми побудовані на основі принципів науковості, доступності, систематичності, послідовності, практичної спрямованості навчання, наочності, а також краєзнавчого, фенологічного, народознавчого принципів за лінійним і спіральсько-концентричним принципом, який передбачає систематичне розширення і поглиблення знань на основі повторення теоретичного і практичного матеріалу з метою його усвідомлення та узагальнення.

Програми побудовані табличним способом, у них описано предметно-змістову та корекційно-розвивальну лінії. Зокрема, описується зміст навчального матеріалу, орієнтовні навчальні досягнення вихованців і спрямованість корекційно-розвивальної роботи. Програми завбачають навчання дітей у групах початкового та основного рівнів – 70 год. на рік (2 год на тиждень).

Зміст програм включає теоретико-практичні заняття як у спеціалізованих кабінетах, так і на природі, на навчально-дослідних земельних ділянках, проведення практичних робіт, екскурсії до аграрних підприємств, ботанічних садів, квіткових теплиць, музеїв; участь дітей у конкурсах, виставках, проєктах, екологічних акціях тощо. Програма основного рівня передбачає створення вихованцями елементарних планів озеленення, фітодизайну приміщень, створення трав'яного саду. Важливою умовою створення такого саду є добір «безпечних» і водночас привабливих рослин. Перебування дітей з ІП у власноруч висадженому саду підкреслює соціальне та естетичне значення їхньої праці. Варто зазначити, що до видового різноманіття рослин необхідно добирати «безпечні» лікарські рослини, такі як: чорнобривці (*Calendula officinalis*), базилік звичайний (*Ocimum basilicum*), меліса (*Melissa officinalis*), шавлія (*Salvia*) лікарська, м'ята перцева (*Mentha piperita*), чебрець (*Thymus serpyllum*), любисток (*Levisticum officinale*), деревій (*Achillea millefolium*), бадьян (*Pimpinella anisum*), цибуля звичайна (*Allium cepa*).

Модифікованою навчальною програмою «Квітництво» основного рівня передбачено створення творчих проєктів, які передбачають різноманітні форми проведення. Під проєктом розуміється обґрунтована, спланована діяльність, спрямована на формування в учнів певної системи творчо-інтелектуальних і предметно-перетворюваних знань і вмінь. Етапами впровадження проєкту є вибір об'єкта проєктування, розробка конструкції, технології, виготовлення й оцінка. Проєкти розробляються вихованцями гуртка індивідуально та у групі з обов'язковим розподілом обов'язків між членами проєктної групи. Після завершення проєкта відбувається його захист у формі виставки, проведення ярмарку, свята тощо.

Гурткові заняття передбачають також парні й колективні форми роботи. Варто зазначити, що основними принципами навчально-корекційного процесу гурткової роботи є диференціація та індивідуалізація. Це зумовлено тим, що ефективність навчального процесу досягається лише за умови всебічного вивчення потенціалу, психофізичних особливостей та індивідуальних здібностей кожної дитини з ІП та правильного підбору доступних завдань. Отже, вихованці гуртка, які опанували програму «Квітництво» основного рівня мають теоретичні знання про основні групи декоративних і квіткових рослин, їхню будову, біологічні особливості кожної групи, правила приготування ґрунтових сумішей і правила догляду за рослинами у відкритому і закритому ґрунті, застосовувати свої знання на практиці. Вихованці гуртка опановують основи мистецтва квіткової композиції, знання, уміння й навички використання декоративних рослин в інтер'єрах, застосування декоративних дерев і кущів в озелененні.

На початку кожного навчального року керівник гуртка проводить батьківські збори, де презентує

план занять гуртка на рік, характеризує приладдя, яке буде необхідне дітям на заняттях, надає рекомендації щодо підтримки в умовах сім'ї інтересу дітей до сільськогосподарської діяльності.

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Залучення дітей шкільного віку з ІП до гурткової роботи сприяє гармонізації процесів розвитку та соціалізації, формуванню їхньої життєвої компетентності за умови створення відповідного потенційним можливостям та потребам школярів програмового забезпечення. Модифіковані навчальні програми «Квітникарство» (початковий, основний рівні) побудовано з урахуванням загальних і спеціальних дидактичних принципів, у них визначено зміст навчального матеріалу за роками навчання, схарактеризовано навчальні досягнення вихованців гуртка і спрямованість корекційно-розвивальної роботи при опануванні кожного програмового розділу. Дана програма пройшла апробацію, результати упровадження модифікованої програми свідчать про її ефективність. У подальших наукових розвідках буде представлено результати контрольного експерименту за результатами впровадження модифікованої навчальної програми «Квітникарство» в роботу гуртків еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. **Вербицький, В.** (2018) Навчальні програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку: еколого-біологічний профіль. Київ: НЕНЦ, 708.
2. **Коваленко, В.** (2021). Модель соціалізації та розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями в творчих об'єднаннях позашкільної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 40 (2). 165 – 172. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-2-27>
3. **Чеботарьова, О.** (2016) Навчальні програми для 5-9 (10) класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. Трудове навчання: квітникарство 8-10 класи. Київ. 35. URL: https://corr.ks.ua/progr_int.htm (дата звернення 28.03.2023).
4. **АНТА, 2023.** Retrieved from: <https://www.ahta.org/about-horticultural-therapy>
5. **Arif, A.** (2010). Role of Social Skills Training in Improving Social Competence in Individuals with Mental Retardation. Munich: GRIN Verlag, <https://www.grin.com/document/179783>
6. **Boelens, M., Smit, S., Raat, H., Bramer, W. & Jansen, W.** (2022) Impact of organized activities on mental health in children and adolescents: An umbrella review. *Prev Med Rep.* February, 25. <https://doi.org/10.1016/j.pmedr.2021.101687>
7. **Bronfenbrenner U., Morris, H.** (2007) The bioecological model of human development. *Handbook of child psychology*, 6 (1). <https://www.childhelp.org/wp-content/uploads/2015/07/Bronfenbrenner-U.-and-P.-Morris-2006-The-Bioecological-Model-of-Human-Development.pdf>
8. **Delsesto, M.** (2020). People–plant interactions and the ecological self. *Plants, People, Planet*, 2, 201–211. <https://doi.org/10.1002/ppp3.10087>
9. **Hanscom, A. J.** (2016). *Balanced and Barefoot: How Unrestricted Outdoor Play Makes for Strong, Confident, and Capable Children.* Oakland: New Harbinger Publications, <https://www.newharbinger.com/9781626253735/balanced-and-barefoot/>
10. **Joy, Y.S., Lee, A-Y., Park, S-A.** (2020). A Horticultural Therapy Program Focused on Succulent Cultivation for the Vocational Rehabilitation Training of Individuals with Intellectual Disabilities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17 (4):1303. <https://doi.org/10.3390/ijerph17041303>
11. **Kovalenko, V., Syniov, V., & Peretiaha, L.** (2021). The current state of involvement of children with specaleducational needs in after-school education in Ukraine. *Amazonia Investiga*, 10(42), 31-42. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.42.06.4>
12. **Lee, M.J.** (2011). Effects of horticultural therapy on social skill and self-expression of the intellectually challenged people. *Journal of Korean society for people, plants, and environment*, 14, 199–205. https://scholar.google.com/scholar_lookup?journal=J.+Korean+Soc.+People+Plants+Environ.&title=Effects+of+horticultu+ral+therapy+on+social+skill+and+self-expression+of+the+intellectually+challenged+people&author=M.J.+Lee&volume=14&publication_year=2011&pages=199-205
13. **Nebbe, L. L.** (1991). *Nature as a Guide: Using Nature in Counseling, Therapy, and Education.* Minneapolis: Educational Media Corporation. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED345165.pdf> [in English].
14. **Simpson, S.P., Strauss, M.C.** (1998). *Horticulture as Therapy.* New York, NY: Haworth Press. <https://www.routledge.com/Horticulture-as-Therapy-Principles-and-Practice/Simson-Strauss/p/book/9781560222798> [in English]
15. **Suchocka, M., Kosiacka-Beck, E., Myszka, I., Niewiarowska, A.** (2019). Horticultural Therapy as a Tool of Healing Persons with Disability on an Example of Support Centre in Kownaty. *Ecological Questions*, 30 (2), 7–18. <http://dx.doi.org/10.12775/EQ.2019.013> [in Polish].
16. **Thaneshwari, P.K., Rishu, Sh., Homraj, A.S.** (2018). Therapeutic Gardens in Healthcare: A Review. *Annals of Biology*, 34 (2), 162–166. <https://www.cabdirec.org/cabdirec/abstract/20183334324>
17. **Zoglowek, H., Aleksandrovich, M.** (2014). Self-Experience and Development of the Identity in and throughout Friluftsliv. In M. Aleksandrovich, R. Seebauer, H. Zoglowek (eds.). *Diversity in Education in Europe – Insights from Pedagogy and Psychology.* Vienna: LIT-Verlag, 341-349. <https://www.lit-verlag.de/isbn/978-3-643-12728-0>

References:

1. **Verbytskyi, V.** (2018) *Navchalni prohramy z pozashkilnoi osvity ekoloho-naturalistychnoho napriamu: ekoloho-biologichnyi profil* [Educational programs for afterschool education in ecological and naturalistic direction: ecological and biological profile]. Kyiv: NENTs, 708 [in Ukrainian].
2. **Kovalenko, V.** (2021). Model` socializaciyi ta rozvy`tku shkolyariv z intelektual`ny`m` porushennyamy` v tvorchy`x ob`yednannyax pozashkil`noyi osvity` [Model of socialization and development of schoolchildren with intellectual disorders to creative associations of afterschool education]. *Aktual`ni py`tannya gumanitarny`x nauk: mizhvuzivs`kyj zbirny`k naukovy`x prac` molody`x vcheny`x Drogobycz`kogo derzhavnogo pedagogichnogo universy`tetu imeni Ivana Franka*, 40 (2). 165–172. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/40-2-27> [in Ukrainian].
3. **Chebotarova, O.** (2016) *Navchalni prohramy dlia 5-9 (10) klasiv spetsialnykh zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv dlia ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku. Trudove navchannia: kvitnykarstvo 8-10 klasy* [Educational programs for grades 5-9 (10) of special general educational institutions for children with intellectual disabilities. On-the-job training: flower growing, grades 8-10]. Kyiv. 35. Retrieved from: https://corr.ks.ua/progr_int.htm [in Ukrainian].
4. **AHTA, 2023.** Retrieved from: <https://www.ahta.org/about-horticultural-therapy> [in English].
5. **Arif, A.** (2010). Role of Social Skills Training in Improving Social Competence in Individuals with Mental Retardation. Munich: GRIN Verlag, <https://www.grin.com/document/179783> [in English].
6. **Boelens, M., Smit, S., Raat, H., Bramer, W. & Jansen, W.** (2022) Impact of organized activities on mental health in children and adolescents: An umbrella review. *Prev Med Rep.* February, 25. <https://doi.org/10.1016/j.pmedr.2021.101687> [in English].
7. **Bronfenbrenner U., Morris, H.** (2007) The bioecological model of human development. *Handbook of child psychology*, 6 (1). <https://www.childhelp.org/wp-content/uploads/2015/07/Bronfenbrenner-U.-and-P.-Morris-2006-The-Bioecological-Model-of-Human-Development.pdf> 5 [in English].
8. **Delsesto, M.** (2020). People–plant interactions and the ecological self. *Plants, People, Planet*, 2, 201–211. <https://doi.org/10.1002/ppp3.10087> [in English].
9. **Hanscom, A. J.** (2016). *Balanced and Barefoot: How Unrestricted Outdoor Play Makes for Strong, Confident, and Capable Children*. Oakland: New Harbinger Publications, <https://www.newharbinger.com/9781626253735/balanced-and-barefoot/> [in English]
10. **Joy, Y.S., Lee, A-Y., Park, S-A.** (2020). A Horticultural Therapy Program Focused on Succulent Cultivation for the Vocational Rehabilitation Training of Individuals with Intellectual Disabilities. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17 (4):1303. <https://doi.org/10.3390/ijerph17041303> [in English].
11. **Kovalenko, V., Syniov, V., & Peretiaha, L.** (2021). The current state of involvement of children with specaeducational needs in after-school education in Ukraine. *Amazonia Investiga*, 10(42), 31-42. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.42.06.4> [in English].
12. **Lee, M.J.** (2011). Effects of horticultural therapy on social skill and self-expression of the intellectually challenged people. *Journal of Korean society for people, plants, and environment*, 14, 199–205. https://scholar.google.com/scholar_lookup?journal=J.+Korean+Soc.+People+Plants+Environ.&title=Effects+of+horticultu+ral+therapy+on+social+skill+and+self-expression+of+the+intellectually+challenged+people&author=M.J.+Lee&volume=14&publication_year=2011&pages=199-205& [in English]
13. **Nebbe, L. L.** (1991). *Nature as a Guide: Using Nature in Counseling, Therapy, and Education*. Minneapolis: Educational Media Corporation. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED345165.pdf> [in English]
14. **Simpson, S.P., Strauss, M.C.** (1998). *Horticulture as Therapy*. New York, NY: Haworth Press. <https://www.routledge.com/Horticulture-as-Therapy-Principles-and-Practice/Simson-Straus/p/book/9781560222798> [in English]
15. **Suchocka, M., Kosiacka-Beck, E., Myszka, I., Niewiarowska, A.** (2019). Horticultural Therapy as a Tool of Healing Persons with Disability on an Example of Support Centre in Kownaty. *Ecological Questions*, 30 (2), 7–18. <http://dx.doi.org/10.12775/EQ.2019.013> [in Polish].
16. **Thaneshwari, P.K., Rishu, Sh., Homraj, A.S.** (2018). Therapeutic Gardens in Healthcare: A Review. *Annals of Biology*, 34 (2), 162–166. <https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/20183334324> [in English].
17. **Zoglowek, H., Aleksandrovich, M.** (2014). Self-Experience and Development of the Identity in and throughout Friluftsliv. In M. Aleksandrovich, R. Seebauer, H. Zoglowek (eds.). *Diversity in Education in Europe – Insights from Pedagogy and Psychology*. Vienna: LIT-Verlag, 341-349. <https://www.lit-verlag.de/isbn/978-3-643-12728-0> [in English]

Syniov V., Kovalenko V., Aleksandrovich M. Modification of the ecological-natural direction of after-school education programs as a factor of forming the life competence of people with intellectual disabilities

The article describes the problem of modifying the programs of the ecological and naturalistic direction of after-school education "Flowering plant" as a factor in the formation of life competence of persons with intellectual disabilities. It is emphasized that the presence of intellectual disorders leads to the divergence of the processes of socialization and development of these persons, the underdevelopment of life competence, which is manifested in the inability to independently solve life problems, the impossibility of productive life self-determination and self-realization, and the optimal organization of the life path. The purpose of the article is to characterize the content of the modified program of the ecological and naturalistic direction of after-school education "Flowering plant", aimed at harmonizing the processes of development and socialization of schoolchildren with intellectual disabilities, forming their life competence. The modification is considered as a replacement and conceptual simplification of the content of the subject, the "Horticulture"

curriculum in accordance with the modality-specific patterns of development of students with intellectual disabilities, and accordingly, the planned program learning outcomes. The presented modified curriculum has a two-level structure, built on the basis of the principles of scientificity, accessibility, systematicity, consistency, practical orientation of education, visibility, as well as local history, phenology, ethnology principles according to the linear and spiral-concentric principle, which provides for the systematic expansion and deepening of knowledge on based on the repetition of theoretical and practical material for the purpose of its awareness and generalization. The modified educational program "Flowering plant" is aimed at the formation of life, educational, cognitive and social competences. The programs are built in a tabular manner, they describe the subject-content and corrective-developmental lines: the content of the educational material, the approximate educational achievements of the pupils and the direction of the corrective-developmental work are described.

Keywords: children with intellectual disabilities, after-school education, educational programs, interests, ecological and naturalistic direction of education, flower growing, educational program, modification.

DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series19.2023.44.14>
УДК 378.1

Л. П. Стасюк
lust.stasuk1991@gmail.com
<https://orsid.org/0000-0002-8384-9696>

О.В. Мельничук
oksmeljnychuk@ipc.ukr.education
<https://orsid.org/0000-0002-0422-1244>

ІНКЛЮЗИВНА КУЛЬТУРА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті обґрунтовано актуальність формування інклюзивної культури учасників освітнього процесу закладів освіти усіх типів як необхідної умови ефективної організації інклюзивного освітнього середовища та успішної розбудови інклюзивної освіти зокрема.

Закцентовано увагу на важливості формування інклюзивної культури в учасників освітнього процесу особливо на початковому рівні освіти у дошкільному віці. Розкрито актуальність дослідження проблеми формування інклюзивної культури в системі закладів освіти. Проаналізовано наукові підходи та визначено дефініцію поняття «інклюзивна культура».

Висвітлено питання складної структури інклюзивної культури (рівні), яка є джерелом інновацій, служить рольовою моделлю для організації суспільства та запорукою успішної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в освітній процес.

Ключові слова: інклюзія, заклад освіти, учасники освітнього процесу, інклюзивна культура.

Постановка проблеми. Галузь освіти на сучасному етапі свого становлення перебуває на піку соціальних реформ, які включають запровадження концепції Нової української школи, втілення практики інклюзивного навчання та компетентнісний підхід у підготовці нової генерації педагогів, зданих ефективно працювати в сучасних умовах вітчизняної системи освіти.

У контексті згаданих освітніх реформ надзвичайно важливою виявляється підготовка майбутнього вчителя до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Здатність працювати з дітьми, які мають особливості свого розвитку, є нині універсальною компетенцією для усіх профілів освітньої програми та усіх учасників освітнього процесу зокрема.

Адже концепція інклюзивної освіти, яка ґрунтується на принципах толерантності, гуманізації, забезпечення загального доступу до освіти передбачає визнання цінності відмінностей усіх дітей та їх здатності до навчання, мобільну систему з урахуванням особливих потреб кожної дитини, серед яких освітні є пріоритетними. У даному контексті, на нашу думку, найважливішою складовою інклюзивної освіти є інклюзивна культура як рівень розвитку суспільства, що виражається в толерантному, гуманному, терпимому, безпечному ставленні людей один до одного, у якому поділяються ідеї